

Työläispihojen kasveja

Helsingin kaupunginmuseon, rakennusviraston ja Staran yhteistyössä toteuttama Työväenasuntomuseon historiallinen kukkapankki tutustuttaa Helsingin puutalopihojen perinteisiin koristekasveihin.

Työväen pihamailla

Helsingin työläiskortteleissa Pitkäsillan takana pihat olivat puutalojen aikaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa ahtaita. Parikerroksiset talot ympäröivät karua ja kivistä pihamaata, ja joka puolella nousi portaita ja aukesi ovia. Pihan perällä oli puuliiteri, pesutupa, käymälä ja vajoja. Vähät istutukset olivat vaatimattomia. Vain harvoilla työläispihoilla, kuten Ruoholahden villoissa, perheet saivat oman viljelypalstan.

Työväenasuntomuseon pihapiiri Kirstinkujalla on Helsingin harvoja säilyneitä puutalopihoja. Tämä vanhojen kunnallisten työväenasuntojen piha on tavallista avarampi ja siistimpi, koska arkkitehti sijoitti halkoliiterit ja käymälät kellareihin. Piha sai hiekkapinnan jo 1910-luvulla ja sinne istutettiin koivuja. Kun rapistuneet puutalot korjattiin 1987–89, pihaa kaunistettiin uusien nurmikoin, hiekoituksin ja aidoin.

Kukkivaa historiaa

Työväenasuntomuseon kukkapenkin lähtökohtana ovat kasvilisusselvitykset, jotka on tehty 1970–80-luvulla vanhoilla työläispihoilla Ruoholahdessa ja Pasilassa Helsingissä, Amurissa Tampereella ja Port Arthurissa Turussa. Niiden pohjalta valittiin kolmisenkymmentä tyyppillistä kasvilajia, jotka sommiteltiin penkkiin vapaasti mökinpuutarhojen tapaan.

Työläisille hyötykasvien, etenkin perunan, viljely oli tärkeintä, eikä kukille voitu suoda paljon aikaa, tilaa saati rahaa. Koristekasvit yleistyivät kansan pihoilla vasta 1800–1900-lukujen vaihteessa. Suosituimmat kasvilajit olivat kestäviä, vähään tyytyviä ja helppoja lisätä.

Näitä pitkän ajan kuluessa Suomen karuihin oloihin hyvin sopeutuneita kasvikantoja kutsutaan nykyään maatiaiskasveiksi. Ne ovat arvokas osa Suomen kulttuuriperintöä, jota jokainen voi vaalia ja ylläpitää omassa puutarhassaan ulkomaisten tuontikasvien sijaan.

Museopenkin lajeja

Kasvit on numeroitu siinä järjestyksessä, jossa ne kasvavat penkissä portilta lukien. Sama laji voi esiintyä useassa kohdassa, mutta numero on vain ensimmäisen kasvuston kohdalla.

1 | **KANADANPIISKU** *Solidago canadensis* on meillä 1800-luvun tulokas, joka kukkoo loppukesällä keltaisin kukin. Juurakoiden avulla leviävää kanadanpiiskua pidetään nykyään haitallisena vieraslajina monine samannäköisine sukulaisineen.

2 | **VUOHENKELLO** *Campanula rapunculoides* tekee syötäviä lehtiä ja mukuloita, ja se lienee tuotu 1700-luvulla ensin hyötykasviksi. Tehokkaasti leviävä kasvi on Suomen vanhojen pihojen yleisin kellokukka, lähes rikkaruoho.

3 | **SYYSLEIMU** *Phlox paniculata* oli vilkkaan jalostustyön kohteena 1800-luvulla. Suomessa se yleistyi vuosisadan lopulta alkaen, ja helppohoitoisesta, runsaskukkaisesta kasvista tuli pian kansan suosikki. Syksyllä monin värein kukkivien leimujen maatiaislajikkeita kannattaa vaalia.

4 | **SYYSASTERI** *Aster novi-belgii* levisi lähes joka pihalle 1900-luvun alussa. Vanha maatiaisasteri ehtii Suomessa kukkia toisin kuin lukuisat uudemmat lajikkeet. Ennen suosittu, kookas **pajuasteri** (*Aster x salignus*) on nykyään luokiteltu haitallisesti leviäväksi vieraslajiksi.

5 | **HARJANEILIKKA** *Dianthus barbatus* on ikivanha puutarhakasvi, joka lienee kotiutunut Suomeenkin jo varhain. Kaksivuotinen, rönsyilevä laji risteytyy helposti, ja keskikesällä puhkeavien kukkien väri vaihtelee.

6 | TARHAPIONI *Paeonia officinalis* tuli Suomeen 1600-luvulla lääkekasvina. Pionien jalostus edistyi 1800-luvulla, ja monet lajikkeet löysivät tiensä niin herrasväen kuin rahvaankin tarhoihin. Vanhoja, varjeltavia pioneja on yhä paljon suomalaisissa puutarhoissa.

7 | VALKONARSISSI

Narcissus poeticus tunnettiin täälläkin jo 1600-luvulla, mutta se yleistyi vasta 1800-luvulla.

”Runoilijanarsissi” kukkii touko-kesäkuussa valkoisin, tuoksuvin kukin.

8 | KAUKASIANMAKSARUOHO

Sedum spurium tuotiin Suomeen monien muiden maksaruohojen tavoin 1800-luvulla kivikkotarhojen tultua muotiin. Mätästävä, vaaleanpunakukkainen laji sopi myös reunakasviksi, jotka kuuluivat ennen kukkapankeihin.

9 | HARMAAMALVIKKI *Lavatera thuringiaca* tunnettiin Suomessa jo 1700-luvulla. Heinäkuussa vaaleanpunaisiin kukkiin peittyvä pensasmainen perenna yleistyi 1800-luvulla, ja se oli erityisesti kansan suosiossa. Vanha joka pihan kasvi ehti unohtua lähes täysin 1900-luvulla.

10 | SAKSANKURJENMIEKKA *Iris germanica* on ikivanha lääke- ja koristekasvi. Siitä jalostettiin 1800-luvulla runsaasti lajikkeita, joista kestävimmit ovat kotiutuneet meille. Saksankurjenmiekka kukkii heinäkuussa usein kaksivärisin kukin.

11 | PALAVARAKKAUS *Lychnis chalconica* tunnettiin täällä jo 1600-luvulla. Kansan ylioppilasruusuksi kutsuma kasvi avaa hehkuvanpunaiset kukkansa heinä-elokuussa.

12 | RUSOPÄIVÄNLILJA

Hemerocallis fulva, yksi yleisimpiä vanhoja puutarhakasvejamme, lienee tullut

Suomeen jo 1700-luvun lopulla. Heinäkuussa sen lehtipehkosta nousee oransseja kukkia, jotka kukkivat vain päivän.

13 | KEVÄT- VUOHENJUURI

Doronicum orientale on 1800-luvun jälkipuolen uutuus, joka sai suuren suosion. Keltaiset päivänkakkaramaiset kukat aukeavat keväällä.

14 | SUOPAYRTTI

Saponaria officinalis tuotiin maahan 1700-luvulla lääke ja saippuakasviksi. Siitä tuli 1800-luvulla yleinen koristekasvi. Työläispihoilla se istutettiin usein ovenpieleen, jotta loppukesällä kukoistavien valkeiden kukintojen tuoksu raikastaisi huoneilmaa.

15 | LEHTOAKILEIJA

Aquilegia vulgaris, joka kasvoi Suomessa jo keskiajalla, on vanhimpia ja tavallisimpia koristekasvejamme. Vaatimaton, leviävä akileija yleistyi kansan pihoilla 1800–1900-lukujen vaihteessa. Se kukkii kesäkuussa violetein, valkoisin ja vaaleanpunaisin kukin.

16 | SÄRKYNYT- SYDÄN

Lamprocapnos spectabilis löydettiin Kiinasta 1846. Se sai lännessä heti valtavan suosion ja kotiutui jo 1870-luvulla Suomeen, ennen pitkää työläispihoillekin. Punavalkeat sydämet puhkeavat touko–kesäkuussa.

17 | RUSKOLILJA

Lilium bulbiferum, jota kansa on kutsunut keisarinkruunuksi, on Suomessa 1600-luvun tulokas ja vanhojen pihojen yleisin lilja. Sen sipulista kohoaa kesä–heinäkuussa lehtevän varren päähän punakeltaisia kukkia. **Tiikerililja** (*Lilium lancifolium*) on 1900-luvun alun uutuus, elokuussa kukkiva oranssi lilja.

18 | KAUNOKAINEN

Bellis perennis tunnettiin täällä lääkekasvina 1600-luvulla. Koristekasvina se yleistyi Suomessa 1800-luvun alkupuolella. Koko kesän kukkiva, mätästävä laji oli suosittu reunakasvina.

19 | TARHAUKONHATTU *Aconitum x stoeckianum* on meilläkin vuosisatoja vanha, korkeakasvuinen lääke- ja koristekasvi. Heinä–elokuussa museopenkissä kukkii sekä tummansininen että sinivalkoinen Bicolor-lajike.

20 | ILLAKKO *Hesperis matronalis*, jota kasvatettiin Suomessa jo 1600-luvulla, oli 1800-luvulla yleinen koristekasvi, leviävänä lähes rikkaruoho. Se kukkii kesä–heinäkuussa vaaleanpunaisin, iltaisin tuoksuvain kukin.

21 | KEVÄTESIKKO *Primula veris* on lounaissuomalainen luonnonkasvi, jota on kasvatettu puutarhoissa jo keskiajalla lääkkeeksi. Kukkapenkin reunassa sen seuraan sopii viimeistään 1800-luvulla Suomeen tullut (22) **puistolemmikki** *Myosotis sylvatica*, joka kukkii pienin, sinisin kukin touko–kesäkuussa.

23 | SIPERIANKURJENMIEKKA *Iris sibirica* lienee tullut Suomeen 1800-luvun alkupuolella. Kesä–heinäkuussa tuuheasta mättästä kohoaa sinisiä tai valkoisia kukkia.

24 | VUORIKAUNOKKI *Centaurea montana* saapui meille vasta 1900-luvun alussa, mutta tehokkaasti siemenin ja rönsyyn leviävänä lajina siitä on tullut sangen yleinen.

25 | VARJOLILJA *Lilium martagon* on vuosisatainen koristekasvi, joka vähään tyytyväänä yleistyi 1800-luvun lopulla vaatimattomillakin piholla. Turbaanimaiset vaaleanvioletit tai valkeat kukat puhkeavat heinäkuussa.

26 | JALOKIURUNKANNUS *Corydalis nobilis* tuli Pohjolaan 1765, kun kasvitieteilijä Carl von Linnén suomalainen oppilas Erik Laxman lähetti Siperiasta opettajalleen särkyneeksi-sydämeiksi luulemansa kasvin siemeniä. Toukokuussa kelta-valkoisin kukin kukkiva, kesäksi kuihtuva jalokiurunkannus levisi 1800-luvulla Suomen kartanoihin ja myös rahvaan piholle.

27 | KULTAPALLO *Rudbeckia laciniata* 'Goldball', päivänhatun luontainen muunnos, löydettiin Pohjois-Amerikasta 1894. Korkeasta, syksyllä komeasti keltaisin kukin kukoistavasta kasvista tuli jo 1900-luvun alussa kotipuutarhujen suosikki Suomessa asti.

28 | TÖYHTÖANGERVO *Aruncus dioicus* kasvoi Suomen puutarhoissa jo 1800-luvulla. Pensasmainen, valkein kukinnoin heinäkuussa kukkiva laji viihtyy varjossa.

29 | KELTAMO *Chelidonium majus* on vuosisatoja vanha kulttuurin seuralaiskasvi, puutalopihojen rikkaruoho, jota on ennen viljelty lääkkeeksi.

30 | KIELO *Convallaria majalis* on yleinen kotimainen luonnonkasvi, jota on jo vanhastaan siirretty vähäisemmänkin väen pihojen koristeeksi. Tutut tuoksuvat, valkeat kukkatertut kuuluvat kesän alkuun.

Lisäksi penkissä kasvaa perinteisiä sipulikukkia, kuten **idänsinililja** (*Scilla sibirica*), **krookus** eli sahrami (*Crocus*) ja **tulppaani** (*Tulipa*), joiden väriloisto on kauan kuulunut myös työläispihojen kevääseen.

Kirjallisuutta

Alanko, Pentti – Kahila, Pirkko: Palavarakkaus ja särkynytsydän. Tammi 1994.

Alanko, Pentti: Perennat. Tammi, 2007.

Koskimies, Tiina: Kaunokainen ja ilonpisara.

Kotipihojemme kukkien kulttuurihistoriaa.

Kirjapaja 2011.

Rikkinen, Jouko: Suomalaiset perinnekasvit.

Otava 2011.

Tietoa, siemeniä ja taimia

Maatiainen ry www.maatiainen.fi

Hyötykasviyhdistys www.hyotykasviyhdistys.fi

Kuvat: Helsingin kaupunginmuseo / Juho Nurmi ja Helsingin kaupungin rakennusvirasto / Satu Tegel